

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.4.48>

О. В. Таран

доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-4517-726X

С. С. Чернявський

доктор юридичних наук, професор, проректор Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-2711-3828

ДОСУДОВА ДОПОВІДЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті досліджено окремі практичні проблеми складання досудової доповіді, пропонується підхід щодо визначення об'єктивних обставин, що унеможливають складання досудової доповіді, систематизовано причини, які впливають на неможливість або невчасне складання досудової доповіді, здійснено огляд судової практики за відповідним напрямом та визначено процесуальне значення досудової доповіді, її співвідношення з обставинами, які характеризують особу обвинуваченого.

Метою роботи є сприяння формуванню єдиних підходів у правозастосуванні щодо складання та використання досудової доповіді у кримінальному провадженні, розумінні її процесуального значення, забезпеченні узгодженості діяльності суб'єктів, уповноважених складати досудову доповідь та суду як ініціатора її складання.

Досудова доповідь складається з метою забезпечення суду інформацією про обвинуваченого, яка може бути не відображена або недостатньо відображена у матеріалах досудового розслідування у частині обставин, що характеризують особу обвинуваченого як елемента предмета доказування. Складання досудової доповіді має власне правове регулювання, на її складання уповноважені спеціальні суб'єкти, які наділені відповідними повноваженнями, що означає офіційний процесуальний характер їх діяльності та її результатів. Об'єктивні обставини, що унеможливають складання досудової доповіді потрібно відрізнити від випадків, коли складання досудової доповіді не передбачено законодавством. Це має значення з огляду на вимоги процесуальної форми, забезпечує однакове розуміння та застосування законодавства, сприяє передбачуваності дій уповноважених органів, які складають досудову доповідь та інших зацікавлених суб'єктів. Вирішення питання про доручення скласти досудову доповідь є правом суду. Досудова доповідь має рекомендаційне і інформативне значення для суду та може бути врахована або не врахована судом. Відсутність досудової доповіді не є перешкодою для судового розгляду. Нескладання досудової доповіді не є суттєвим порушенням кримінального процесуального закону.

Ключові слова: досудова доповідь, пробація, судовий розгляд, обставини, які характеризують особу обвинуваченого, предмет доказування, об'єктивні обставини.

Постановка проблеми. Нормативне запровадження до кримінального процесу у 2016 році практики складання і використання під час судового розгляду досудової доповіді щодо обвинуваченого (досудова пробація) стало важливим кроком на шляху подальшої гуманізації кримінального процесуального впливу, створення і розвитку

інструментів, що дозволяють забезпечити індивідуалізацію покарання та досягти оптимального балансу між необхідністю застосування покарання, його видом, мірою, зменшення кількості покарань, пов'язаних з позбавленням волі.

Доцільність цього запровадження хоча і не була одностайно позитивно сприйнята [1, с. 27–29] у фаховому колі, проте переважно схвально оцінювалась.

За час існування законодавчого регулювання і практики складання досудової доповіді сформувалися і потребують уваги деякі проблеми, пов'язані із необхідністю однакового розуміння змісту правових норм, які регулюють порядок складання досудової доповіді і організаційного узгодження діяльності суб'єктів, які застосовують ці норми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання нормативного регулювання і здійснення пробації в Україні та досудової доповіді досліджували С. Абламський, К. Автухова, О. Беца, І. Богатирьова, І. Вернидубов, А. Гусак, Т. Денисова, О. Єні, Л. Матієк, К. Задоя, М. Палій, Л. Олефір, С. Сімакова, С. Сьоміна, Т. Ткач, О. Шило, Д. Ягунов та ін.

Метою статті є сприяння формуванню єдиних підходів у правозастосуванні щодо складання та використання досудової доповіді у кримінальному провадженні, розумінні її процесуального значення, забезпеченні узгодженості діяльності суб'єктів, уповноважених складати досудову доповідь та суду як ініціатора її складання.

Виклад основного матеріалу. Досудову доповідь можна визначити як систематизовану відповідно до встановлених вимог інформацію про обвинуваченого, що має спеціальну структуру, письмову форму, складається уповноваженим суб'єктом і використовується на стадії судового провадження з метою індивідуалізації покарання.

Нормативне регулювання досудової доповіді складають: Закон України «Про пробацію» (поняття досудової доповіді, джерела інформації для досудової доповіді, зміст досудової доповіді, права обвинуваченого щодо складання досудової доповіді) [2]; КПК України (ініціатор судової доповіді, суб'єкти, які можуть подавати клопотання про складання досудової доповіді, форма процесуального рішення про складання досудової доповіді, мета складання досудової доповіді, суб'єкт, уповноважений складати досудову доповідь, його процесуальний статус, обов'язки, випадки, коли досудова доповідь складається або не складається) [3], наказу Міністерства юстиції України

№ 200/5 від 27.01.2017 року «Про затвердження Порядку складання досудової доповіді» (механізм складання та подача до суду персоналом органу пробації досудової доповіді, її зміст) [4].

Звернення до узагальнених результатів діяльності Державної установи «Центр пробації» показало, що значна кількість випадків нескладення досудової доповіді пов'язується із існуванням об'єктивних обставин, які унеможливають складання досудової доповіді [5].

Зважаючи на відсутність нормативного визначення переліку об'єктивних обставин, що унеможливають підготовку досудової доповіді, від початку впровадження досудової пробації у практиці уповноважених органів з питань пробації такими обставинами прийнято вважати випадки, передбачені у ч. 4 ст. 314-1 КПК України. Відповідно до згаданих статистичних даних, показник нескладених досудових доповідей у зв'язку з наявністю обставин, передбачених ч. 4 ст. 314-1 КПК України, складає 24 % від загальної кількості не складених досудових доповідей. У цих випадках працівник органу пробації невідкладно надсилає до суду відповідне повідомлення на виконання вимог п.3 ч.3 ст. 72-1 КПК України. Крім зазначених, поширеними причинами нескладання досудової доповіді є недостатній термін, що визначається судом в ухвалі про доручення складання досудової доповіді (40 %), обвинувачення особи у вчиненні тяжкого правопорушення, за яке нижня межа санкції статті передбачає покарання більше п'яти років (18 %) [5].

Якщо проблема недостатнього часу для підготовки досудової доповіді неодноразово констатувалася зокрема і у працях згаданих вчених, то віднесення випадків, передбачених ч.4 ст. 314-1 КПК України та обвинувачення особи у вчиненні тяжкого правопорушення, за яке нижня межа санкції статті передбачає покарання більше п'яти років як причин, через які не складалась досудова доповідь до об'єктивних обставин, які унеможливають складання досудової доповіді у розумінні КПК України та Порядку складання досудової доповіді, не розглядалося. Значення цього питання полягає у тому, що законодавець

зобов'язує уповноваженого суб'єкта повідомляти суд, який виніс ухвалу про складання досудової доповіді про причини, що не унеможливають її складання. Цей обов'язок зумовлений тим, що залежно від таких причин, може відбутись коригування наступних дій щодо складання досудової доповіді. Крім того, процесуальна форма у кримінальному провадженні вимагає від суб'єкта, уповноваженого на складання досудової доповіді дотримуватися порядку виконання процесуальних дій, де важливе значення має точність формулювань та їх відповідність вимогам закону.

З системного аналізу ч.2 ст. 314-1 КПК України, ч. 4 ст. 314-1 КПК України, п.3. ч.3 ст. 72-1 КПК України та Порядку складання досудової доповіді убачається, що нормативно передбачено випадки коли:

1. Досудова доповідь може бути складена: щодо особи, обвинуваченої у вчиненні нетяжкого або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі. Досудова доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років складається незалежно від тяжкості вчиненого злочину, крім випадків, передбачених КПК України (ч.2 ст. 314-1 КПК України).

2. Досудова доповідь не складається:

- 1) щодо особи, стосовно якої прокурором складено клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності;
- 2) щодо особи, яка вже відбуває покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі;
- 3) щодо неповнолітнього, стосовно якого прокурором у порядку, передбаченому ст. 497 КПК України, складено клопотання про застосування до нього примусових заходів виховного характеру;
- 4) щодо неповнолітнього, який не досяг віку кримінальної відповідальності, за наявності підстави для застосування примусових заходів виховного характеру відповідно до параграфу 2 глави 38 розділу VI КПК України;
- 5) щодо особи, стосовно якої прокурором складено клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру;
- 6) щодо особи, до якої застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, проте вона вчинила новий злочин протягом невідбутої частини покарання;
- 7) у разі якщо під час

підготовчого судового засідання ухвалено судові рішення про затвердження угоди, передбаченої КПК України (ч.4 ст. 314-1 КПК України).

О. Єні, Л. Матієк зазначають, що це фактично це три групи випадків:

1) провадження, де очікувано не буде ухвалено вирок щодо особи, стосовно якої прокурором складено клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності чи про застосування примусових заходів медичного характеру; щодо неповнолітнього, стосовно якого прокурором складено клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру; а також щодо неповнолітнього, який не досяг віку кримінальної відповідальності, за наявності підстави для застосування примусових заходів виховного характеру відповідно до параграфу 2 глави 38 розділу VI КПК України);

2) провадження, де існує висока ймовірність призначення реального покарання (щодо особи, яка вже відбуває покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі; щодо особи, до якої застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, проте вона вчинила новий злочин протягом невідбутої частини покарання);

3) у разі якщо під час підготовчого судового засідання ухвалено судові рішення про затвердження угоди (тобто сторони вже досягли домовленостей щодо узгодженого покарання, і суд не вирішує питання щодо його виду та розміру) [6, с. 45].

Умови, передбачені у ч.2 ст. 314-1 КПК України є визначальними для можливості ініціювання складання досудової доповіді, а випадки, регламентовані ч.4 ст. 314-1 КПК України є описом процесуальних ситуацій, коли незважаючи на те, що досудова доповідь хоча і могла б бути складена (у розумінні ч.2 ст. 314-1 КПК України), така потреба відсутня. Ці ситуації можна визначити як передбачувані у сенсі перспектив застосування позбавлення волі, вже узгодженого покарання, відсутності вироку. Тому, з огляду на призначення і мету досудової доповіді, вони не можуть бути досягнуті і досудова доповідь не може вплинути на рішення суду.

У ст. 314-1 КПК України вказано на призначення досудової доповіді, випадки коли вона складається/не складається, процесуальне значення досудової доповіді. Ч.3 ст. 314-1 КПК України містить відсилку до інших норм законодавства, що встановлюють форму, зміст і порядок складання досудової доповіді.

Словосполучення «об'єктивні обставини» не застосовується у ст. 314-1 КПК України.

Таким чином, причиною нескладання досудової доповіді, якщо існують ситуації визначені ч. 4 ст. 314-1 КПК України має зазначатися, що це випадки, визначені законом, коли досудова доповідь не складається, а не об'єктивні обставини, що унеможливають складання досудової доповіді.

У ст. 72-1 КПК України визначено суб'єкта, який складає досудову доповідь, його права і обов'язки у зв'язку зі складанням досудової доповіді та як учасника кримінального провадження. У п.3 ч.3 ст. 72-1 КПК України передбачено, що представник персоналу органу пробації зобов'язаний невідкладно повідомляти суд про наявність або виникнення об'єктивних обставин, що унеможливають підготовку або своєчасне подання досудової доповіді.

Об'єктивні обставини слід розуміти як такі, що не залежать від волі суб'єкта, тобто вони існують або виникли на певний момент часу і впливають на можливість складання досудової доповіді (неможливість складання, неможливість складання у визначений термін).

Об'єктивні обставини, які впливають на неможливість складання досудової доповіді залежать від конкретної ситуації та її чинників (складових). Ці чинники можуть змінюватися, припиняти існування, впливати на виникнення інших. Неможливо передбачити їх повний перелік. Тому, зазвичай, у тих випадках, коли законодавець визначає перелік обставин, причин, ситуацій, які не можна вичерпно описати, він залишає такий перелік відкритим. Наприклад, поважність причин неприбуття особи на виклик (ст. 138 КПК України).

З огляду на положення Порядку складання досудової доповіді, який визначає

організаційну складову діяльності органу пробації, об'єктивними обставинами, що унеможливають складання досудової доповіді або складання її у встановлений термін, можуть бути, наприклад, надходження ухвали суду до органу пробації після часу, визначеного у цій ухвалі для складання досудової доповіді, часові витрати, які необхідні для виконання роботи щодо підготовки доповіді – отримання інформації про обвинуваченого від підприємств, установ, організацій або уповноважених ними органів, громадян, які можуть надати таку інформацію (п.7); направлення запитів про надання документів до іншого органу пробації та отримання відповіді від нього (п.8), повідомлення обвинуваченого та забезпечення його участі у складанні доповіді, що неможливі до строку, визначеного в ухвалі тощо.

Об'єктивні обставини у конкретній ситуації, якщо вони унеможливають складання досудової доповіді, мають бути описані у повідомленні до суду (такі, що взагалі унеможливають підготовку досудової доповіді або такі, що унеможливають її своєчасне подання), якщо ці обставини можливо усунути, одночасно у повідомленні щодо наявності або виникненні об'єктивних обставин, що унеможливають своєчасне подання досудової доповіді, орган пробації звертається до суду щодо надання додаткового терміну для складання досудової доповіді (п.13 Порядку складання досудової доповіді).

Таким чином, обвинувачення за вчинення тяжкого кримінального правопорушення, за яке нижня межа санкції статті передбачає покарання більше ніж п'ять років позбавлення волі, не доцільно визначати об'єктивними обставинами для нескладання досудової доповіді.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. (ст. 19 Конституції України).

Складання досудової доповіді у разі обвинувачення за вчинення тяжкого кримінального правопорушення, за яке нижня межа санкції статті передбачає покарання

більше ніж п'ять років позбавлення волі, не передбачено ч.2 ст. 314-1 КПК України. Тому причиною нескладання досудової доповіді у такому випадку є те, що це не передбачено ч.2 ст. 314-1 КПК України, а не об'єктивні обставини.

Отже, причинами нескладання досудової доповіді можуть бути: 1) наявність об'єктивних обставин, які унеможливають складання досудової доповіді; 2) наявність об'єктивних обставин, які унеможливають складання досудової доповіді у встановлений судом термін; 3) відсутність правових підстав для складання досудової доповіді.

У загальному контексті проблематики досудової доповіді, ми також звернутися до деяких підходів у судовій практиці зокрема щодо значення досудової доповіді для суду, співвідношення з обставинами, які характеризують особу обвинуваченого як складової предмета доказування, дискреції суду щодо ініціювання складання досудової доповіді.

Так, досить поширеним твердженням у апеляційних і касаційних скаргах є порушення вимог КПК України, що полягає у невирішенні судом під час підготовчого судового засідання питання про складання досудової доповіді. Зазвичай суди, розглядаючи такий аргумент посилаються на правову позицію Верховного Суду, сформульовану у Постанові від 7 червня 2018 року справа № 534/2180/16-к, де зазначено, що <... вирішення питання під час підготовчого судового засідання щодо складання досудової доповіді є правом суду, яке обмежується винятковими випадками, коли складання такої досудової доповіді є обов'язковим. Разом з тим, складання досудової доповіді щодо ОСОБА_9 не було обов'язковим, при цьому учасниками судового провадження перед судом вказане питання не порушувалось. З огляду на викладене, доводи про істотні порушення норм процесуального права, які полягають у тому, що не було складено досудову доповідь щодо ОСОБА_9, допущені місцевим судом під час постановлення вироку, на переконання колегії суддів, є безпідставними> [7]. У іншій справі захисник стверджував, що істотне порушення вимог криміналь-

ного процесуального закону полягало у відсутності досудової доповіді щодо неповнолітнього. Так, під час судового розгляду у суді першої інстанції всупереч вимогам ст. 314-1 КПК України не було складено за ухвалою суду досудову доповідь уповноваженим органом пробації. З цього приводу Верховний Суд зазначив: <Стосовно посилань у касаційній скарзі захисника на те, що судом першої інстанції не було постановлено ухвалу про необхідність складання досудової доповіді, колегія суддів зазначає наступне. За змістом ч. 1 ст. 314-1 КПК України досудова доповідь складається з метою забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття судового рішення про міру покарання. Така доповідь для суду має рекомендаційний характер, яку суд може врахувати, виходячи зі своїх дискреційних повноважень. Як убачається зі змісту вироку, вирішуючи питання про призначення покарання, суд першої інстанції, а в подальшому суд апеляційної інстанції, врахував ступінь тяжкості вчинених кримінальних правопорушень, дані про особу обвинуваченого, який на обліку у лікарів психіатра і нарколога не перебуває, за місцем проживання характеризується посередньо. Тобто, призначаючи покарання, суд зважив на дані, які характеризують особу обвинуваченого, яких було достатньо для ухвалення вироку судом першої інстанції, а надалі і апеляційним судом. За таких обставин відсутність досудової доповіді у матеріалах провадження колегія суддів не вбачає істотним порушенням норм кримінального процесуального закону, яке вплинуло чи могло вплинути на обґрунтованість постановленого судового рішення > [8]. Тобто у цьому випадку, незважаючи на те, що складання досудової доповіді було обов'язковим, суд констатує достатність відомостей, що характеризують особу обвинуваченого, що надані відповідно до вимог ст. 91 КПК України.

Щодо можливості відкладення розгляду справи на іншу дату, якщо до суду не надійшла досудова доповідь, яку було доручено скласти, то суд зазначає, що <При цьому суд враховує те, що 12.10.2023 було призначено перше судові засідання

з розгляду кримінального провадження щодо ОСОБА_4, в якому, згідно норм КПК України, можливо було провести, зокрема, наступні дії: оголошення складу суду та вирішення питання про відводи; оголошення прокурором обвинувального акту; роз'яснення обвинуваченому суті обвинувачення; проголошення вступної промови, визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню та порядок їх дослідження; розгляд клопотань учасників судового провадження; допит обвинуваченого; дослідження письмових доказів; вирішення питання про виклик певних осіб для допиту.

Та лише після цього можливо було оголосити перерву в розгляді справи, в тому числі з метою отримання досудової доповіді.

Тому суд погоджується з доводами прокурора, що відсутність досудової доповіді не є підставою для відкладення розгляду справи на іншу дату» [9].

Наведені позиції загалом відображають основні підходи судової практики щодо складання досудової доповіді, її значення для суду, наслідки нескладання досудової доповіді. Як убачається, судова практика з цих питань є подібною і не містить суттєвих протиріччів.

Висновки. Ініціювання, складання і використання досудової доповіді у кримінальному провадженні є регламентованою процесуальною діяльністю уповноважених суб'єктів.

На відміну від інформації про обставини, які характеризують особу обвинуваченого, досудова доповідь має нормативно визначену структуру, що включає різнобічну інформацію про обвинуваченого.

Доручення про складання досудової доповіді є правом суду і залежить від наявності випадків, коли складання досудової доповіді передбачене законодавством, достатності або недостатності відомостей, які характеризують особу обвинуваченого як складової предмета доказування. Досудова доповідь не є доказом у розумінні КПК України.

Уповноважений суб'єкт може не скласти або скласти досудову доповідь несвоєчасно, якщо: наявні об'єктивні обставини, які унеможливають скла-

дання досудової доповіді; наявні об'єктивні обставини які унеможливають складання досудової доповіді у встановлений судом термін; відсутні правові підстави для складання досудової доповіді.

Узагальнення судової практики щодо складання досудової доповіді і її процесуального значення дозволило визначити такі підходи: 1) відсутність досудової доповіді не вважається істотним порушенням кримінального процесуального закону, яке тягне за собою скасування судового рішення або таким, що могло вплинути на обґрунтованість судового рішення; 2) досудова доповідь має для суду рекомендаційний (інформаційний) характер; 3) суд може визнати достатніми відомості, які характеризують особу обвинуваченого (як складову предмета доказування) навіть у випадках, коли складання досудової доповіді прямо передбачається законом; 4) відсутність досудової доповіді не обов'язково є підставою для відкладення розгляду справи.

Список використаної літератури:

1. Вернидубов І.В. Запит на складання досудової доповіді має бути правом, а не обов'язком суду. Теоретичні та практичні аспекти інституту пробації в Україні: матеріали міжнародного круглого столу (22 червня 2018 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. С. 27–29.
2. Про пробацію: Закон України від 05 лют. 2015 р. № 160-вІІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. No 4651-VI/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Про затвердження Порядку складання досудової доповіді: Наказ М-ва юстиції України від 27.01.2017 р. № 200/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-17#Text>
5. Огляд результатів діяльності Державної установи «Центр пробації» за I півріччя 2023 року. URL: <https://docs.google.com/document/d/1W-wqJfyw4wWX3eaildImLbLvSAdQrQ7s/edit>
6. Єні О., Матієк Л. Досудова доповідь у судовому кримінальному провадженні. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. № 2(14). 2017.С. 42–50.

7. Постанова Верховного суду від 7 черв. 2018 року. Справа № 534/2180/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74630370>
8. Постанова Верховного суду від 12 верес. 2023 року. Справа № 279/3475/18. Провадження № 51-4472км19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113651216>
9. Ухвала Городищенського районного суду Черкаської області від 12 жовт. 2023 року. Справа № 691/1079/23. Провадження № 1-кп/691/326/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114117044>
-

Taran O. V., Cherniavskiy S. S. Pre-trial report in criminal proceedings

The article examines some practical problems of preparing a pre-trial report, proposes an approach to determine the objective circumstances that make it impossible to prepare a pre-trial report, systematizes the reasons that affect the impossibility or untimely preparation of a pre-trial report, conducts a review of judicial practice in the relevant direction, and determines the procedural significance of a pre-trial report report, its correlation with the circumstances characterizing the person of the accused. The purpose of the work is to contribute to the formation of unified approaches in law enforcement regarding the preparation and use of a pre-trial report in criminal proceedings, understanding its procedural significance, ensuring the consistency of the activities of subjects authorized to prepare a pre-trial report and the court as the initiator of its preparation. The pre-trial report is prepared in order to provide the court with information about the accused, which may not be reflected or insufficiently reflected in the materials of the pre-trial investigation in terms of the circumstances characterizing the person of the accused as an element of the subject of proof. The preparation of a pre-trial report has its own legal regulation, its preparation is authorized by special subjects who are endowed with the appropriate powers, which means the official procedural nature of their activity and its results. Objective circumstances that make it impossible to prepare a pre-trial report should be distinguished from cases where the preparation of a pre-trial report is not provided for by law. This is important in view of the requirements of the procedural form, ensures the same understanding and application of the legislation, contributes to the predictability of the actions of the authorized bodies that prepare the pre-trial report and other interested subjects. The resolution of the issue of the mandate to prepare a pre-trial report is the right of the court. The pre-trial report has advisory and informative value for the court and may or may not be taken into account by the court. The absence of a pre-trial report is not an obstacle to the trial. Failure to prepare a pre-trial report is not a significant violation of the criminal procedural law.

Key words: pre-trial report, probation, trial, circumstances characterizing the person of the accused, subject of proof, objective circumstances.